

SISTA RENRAJDEN I HARADS

Av Arne Blomgren och Gunnar Blomgren, Arjeplog

På vårvintern 1943 flyttade Arjeplogs lappar på gammalt sätt ner till Harads. Jag och min pappa Arne Blomgren var till dem i Bogärden ovanför Harads hos Gideon och Amalia Wikström. Då fotograferade pappa och skrev några rader härom:

"Lapparnas egenartade folkgrupp blev reell bekantskap för mig i Harads 1943. Vid ett par tillfällen har lapparna dragit ner till våra renlavshedar, men jag har aldrig som i vinter blivit i tillfälle att fånga glimtar ur deras dagliga göranden.

Lapsk färgglädje i Harads

De kom i mitten på mars och förvandlade Bogärden till en etnografisk skådeplats, där pulkor och hundar låg utströdda över gårdsplanen och renskinn jämte övriga sängkläder hängde på "hagen" dagen igenom, för att plockas in först vid liggdags. Rökkåta restes. Stinna renmagar, torkspända bellingar och annan lapsk rekvisita fullbordade det främmande intrycket.

Gideon Wikström håller Gunnar Blomgren och Nils-Henrik Päiviö

En söndagsmorgon besökte jag den i tallskogen vilande renhjorden – där mångt djur ännu bar präktiga horn. I sig själv är väl inte renen intressantare än en ko, men man skymtar inte renar på huvudet i uppsparkade snögropar vart år, och därför blir de djur att vallfärda till. Småningom blev jag och min kamera bekanta med lapparna, som hörde till Karesuandogruppen och bodde vid Västerfjäll i Pite Älvdal. Jag pratade smått – lappar är tämligen fåordiga – med dem och både Peivas och Kuhmunens var glada åt fotografierna. Deras antipati mot fotografer beror säkert på att de så sällan få se korten.

En dag fick jag se hur nestorn, den 68-årige Kuhmunen reparerade en pulka. Raskt och säkert handskades han med virke och verktyg, borrade hål, täljde välformade träspikar och pressade fast dem med en kil. Han kunde sin sak.

Packning i Bogården inför flyttning

Den 21 april var det uppbrott. Kvinnorna packade pulkorna medan männen drev renhjorden upp - och nerför älvbackarna och ut på isen. Det var förbluffande hur denna tusenskara kunde rusa i strandbranterna. Jag väntade nästan att få se någon tumla omkull och trampas ned av de efterföljande. Ingen möjlighet fanns för ett djur mitt i skocken att se var det nästan lodräta stupet började och det stenskravel som därpå följde, men i våldsamt fart med huvudet

högburet på sedvanligt rusningsmaner rann skaran som en brun orm över blottad vissengräsfattig vårmärk ut på isen, som tagit färg av vårens blånad.

Renarna rusar ut på Luleå älv

I tre timmar böljade renhjorden över isen för hundarnas ettriga attacker. Kom någon utanför blev det en kort hetsjakt och så var individen åter en del av massan. Lapparnas hesa rop ljöd som obegripliga morsesignaler för mig, där jag följde det intensiva arbetet att infånga dragrenarna. I mina ögon tedde sig de flesta renar lika, men lapparna visste, vilka som dugde att sätta framför en pulka. Kastlinorna ritade svarta streck genom luften och öglan slog ner över den sökte. Visst missade den oftast sitt mål, slog ned på ryggen, inte fastnade tillräckligt eller ibland helt förfelade målet. Men så lade lasset sej i ett fast grepp om huvudet eller fot, renen drogs in och leddes till stranden, där de plötsligt förvandlades till fogliga tamdjur, frälsta undan flockens panikstämning och kollektivbehandling. Alldeles som människorna.

Gammalgubben skrek och kastade lika energiskt som de unga pojkarna, unga Sara Kuhmunen sprang och drev som en hund och lille fem-åringen Nils-Henrik var också med i cirkusen, ömsom sprittande glad och ömsom förskräckt gråtande på flykt mot stranden. När de 24 behövligen infångats, drog sej alla upp till ett sista mål mat och jag fick en tallrik fil hos Vikströms.

I pausen behandlades fru Amalia för sin armvärk av lappgubben – naturläkaren, som enligt Gidde botade ögonsjukdomar med tobakssaft. Medan kuren pågick, underhöll Gidde mig med talrika berättelser om personer, förfarna i konsten att stämma blod, en konst som Gidde och flera med honom ingalunda tvivla på.

Nils-Henrik Päiviö med flickan Kuhmunen (gömd) sitter i pulkan

Tunet fylldes ånyo av folk och härkar, pulkorna drogs fram i rad och Sara tog hand om ledarskapet i ena rajden, där ledrenen var prydd med band och tofsar i lappfärgerna. Barnen stoppades ned och snördes in, så bara huvudet stack upp. Sakta drog sej rajden nedför branten. Några pulkor rullade runt, en ren trasslade in sej, men snart var alla nere på isen, där det sista ordnades för avfärd. Rajden gick, renar, lappar och pulkor blev allt mindre med avståndet. Sist drevs renhjorden mot fjäll och sommarvisten.

Rajden går

Klockan var 3, då de försvunnit och jag stod på backen med tacksamt sinne över några timmars synbilder av ett sätt att leva, så skilt från det man själv fastnat i, men besläktat med en uråldrig drift i vårt innersta väsen, längtan att leva nära naturen, att nomadisera, att vara fri från klocktvång och andra civilisationens delvis nödtvungna band.”

Nu nästan 70 år senare träffade jag åter Nils-Henrik Päiviö, som jag lekte tillsammans med i Bogärden. Nils-Henrik kom att bli renskötare i hela sitt liv uppe vid det urgamla ”Munkalandet” vid Piteåälven, som tidigare Laskolapparna innehåft. Päiviö liksom Kuhmunen tillhörde Karesuandolapparna, vilka tvångsförflyttades på 1920-talet till Arjeplog efter att de förlorade renbetes-tvisten med Norge.

När jag visade honom pappas foton från 1943 så kom han ihåg allt och hans gamla pappa Olov kunde till och med namnge vissa renar.

I Harads finns nu en yngre syster till Nils-Henrik, Ing-Britt Päiviö Wahlberg som gift sig med Hans Wahlberg i Harads.

*Ing-Britt Päiviö Wahlberg på Jokkmokks
marknad 1955*

En annan senare renflyttning i början av 1950-talet har etsat sig fast i mitt minne. Det var lapparna Petter Länta, Edvin Pilto och Johan Heika från Virihaure som kom in till oss sent på kvällen en vinterdag när termometern krupit ner till – 30 grader kallt. De frågade om det fanns någonstans att bo för dem, de hade då renhjorden uppe vid Nymyran.

Ovanför oss på andra sidan vägen stod Lundströmsgården öde sedan flera år. Uno Hedström som då rådde om gården upplät den till dem. Jag och Folke Kahlin följde med lapparna upp till det gamla huset. Vi gjorde upp eld i ask-

luckan på järnspisen för att så sakta få elden att dra upp. Men det bara rök in och kallt var det också, så jag tänkte att här kan ingen bo. Efter att ha hostat i flera timmar gick vi hem, för att återvända efter några timmar för att se hur det gick för dem. Då var det tjockrök i hela huset och endast en halvmeter ovanför golvet var det någorlunda rökfritt. Gammellappen Johan Heika hade redan lagt sig på golvet för att sova och sa att det här går nog bra.

Lapparna överlevde och skorstenen höll, det var nog tur att Lundströmskarlarna murat allt, de var ju riktigt skickliga murare. Nästan dagligen var någon ner till oss i alla möjliga ärenden. Ofta lånade de telefon för att ringa hem. Man förundrades då, att så fort de fått svar flödade lapskan i ett utan avbrott, de kunde aldrig ha fått en syl i vädret i andra änden av luren. De kom att bo här ett par månader, var bra bete i skogen ovanför. John Heika slöjdade mycket bland annat yxade han till ett par skidor av råbjörk, men knivslöjden var hans specialitet. Otroligt att han fick till så fina mönster för hans verktyg var bara en gammal rasp och borr samt kniven.

Sent en lördagskväll kom en av lapparna ner med mjöl och ville att mamma min skulle baka åt dem. Hon hade redan gjort kväll inför helgen och sa att det kunde hon göra åt dem efter helgen. Lappen stod tyst länge och till slut vände han om och gick hem. Men efter ett tag kom han ner igen och höll armarna bakom ryggen och framme vid mamma tog han fram en frusen renstek och klappade ner den på köksbordet med eftertryck och vände sedan och gick utan ett ord. Syntes på honom att nu skulle hon väl ändå baka åt honom och mycket riktigt föll mamma till föga och ställde till med bak. Det visade sig sedan att de väntade besök av sina familjer, varför det var så bråttom med bakningen.

